

Louwrens Hacquebord

Wedloop naar de Noordpool

De ontdekkingsgeschiedenis van het noordpoolgebied

In dit artikel wordt aandacht besteed aan het verloop en de achtergronden van de ontdekkingsgeschiedenis van het noordpoolgebied. Ook wordt er stil gestaan bij de beweegredenen van de ontdekkingsreizigers, de rol van de pers en de rol van vlagplantingen in de geopolitieke verhoudingen in het gebied.

Op 28 juli 2007 was de Rus Artur Chilingarov overal ter wereld op televisie te zien met een foto van de Russische vlag die kort daarvoor onder de Noordpool op de bodem van de Arctische Oceaan was geplant. De hele wereld nam op deze manier kennis van deze vlagplanting en de Russische UNCLOS-claim op de helling van het Euraziatische continentale plat werd er door bevestigd. Weer was een bijzondere plaats op aarde bereikt en een vlag geplant. Chilingarov en de zijnen zetten zo een traditie voort van meer dan vierhonderd jaar. Het gebeuren toont aan dat er sinds de hoogtijdagen van de Europese expansie niet veel is veranderd.

Lange tijd was het Middellandse Zeegebied het middelpunt van de beschaafde wereld. Er waren contacten met het Verre Oosten, maar de rest van de wereld was onbekend. Grote denkers als Pythagoras en Plato vermoedden in de eerste eeuwen van onze jaartelling, dat er een zuidelijk halfrond was met daarop een groot continent. Dit continent was volgens hen nodig om te voorkomen dat de aarde uit balans zou raken, maar hoe dat continent eruit zag wisten ze niet. Wel was er een beeld van het noordelijk deel van de aarde maar ook dat was niet gebaseerd op directe waarneming. De oude Grieken noemden het gebied Arktikos, dat ‘het land van de grote beer’ betekent. In de Griekse mythen en sagen was Arktikos zelf geen onherbergzaam land maar juist een vruchtbaar land met mooie blauwe luchten en een zacht klimaat. Er groeiden bomen die het hele jaar door vrucht droegen. De dieren waren er eveneens zeer vruchtbaar en de mensen behoorden tot het oudste mensenras op aarde. Het gebied werd evenwel

Hacquebord

omgeven door een somber, ruig en ontoegankelijk grensland met zo'n extreem klimaat dat het bijna ondoordringbaar was. Men kon 'het land van de grote beer' alleen via dit weerbarstige grensland bereiken.¹

Het wereldbeeld bleef tot het eind van de zestiende eeuw zoals het weergegeven is in de atlas van Ptolemaeus: een landgebied ten noorden en ten zuiden van de Middellandse Zee uitlopend naar het oosten tot in Azië met een Indische Oceaan begrensd door een onbekend zuidland. Dit beeld is al in de

Voorstelling van de wereld van Macrobius uit de vijfde eeuw. Heruitgegeven in de vijftiende eeuw (Bibliothèque National, Parijs).

tweede eeuw na Christus ontstaan maar pas in 1475 gedrukt en verspreid waardoor het tot in de zeventiende eeuw bleef bestaan.

Het mythische beeld van het weerbarstig grensland moet de mensen er lange tijd van weerhouden hebben op zoek te gaan naar de Noordpool. In de zestiende en zeventiende eeuw kwam men, op zoek naar een noordelijke scheepvaartroute naar China en Japan, dicht in de buurt. Naast geloofsijver en nieuwsgierigheid was handel een belangrijke reden voor landen om mee te doen aan de noordelijke ontdekkingsreizen. In de twintigste eeuw drong de mens, gedreven door individuele ambitie en nationale gevoelens, in de hoge Arctis door. Gestimuleerd door een opkomende, op sensatie beluste pers is men vanaf dat moment daadwerkelijk op zoek gegaan naar de Noordpool.

De Renaissance

In de vijftiende en zestiende eeuw ontdekten Portugese zeelieden, op zoek naar een zeeweg naar Indië, dat de wereld er heel anders uitzag dan zij tot dan toe dachten. Ze hadden de westkust van Afrika uitgebreid verkend en waren ervan overtuigd dat het mogelijk was om via de zuidpunt van Afrika

1 Barry Lopez, *Droombeeld Arctica. Verbeelding en verlangen in het Noordpoolgebied.* (Utrecht en Antwerpen 1986) 34.

Indië te bereiken. In 1497 lukte het de Portugees Vasco da Gama via Kaap de Goede Hoop naar Indië te zeilen en zo aan te tonen dat de Indische Oceaan geen binnensee was, zoals in de atlas van Ptolomaeus was aangegeven. Hij bracht peper en kaneel uit Indië mee en in de jaren daarop vestigden de Portugezen met geweld handelsposten in Azië en probeerden ze met de nodige dwang hun religie te verspreiden. Vooral dat laatste zette veel kwaad bloed bij de lokale bevolking.

De Portugezen bleven de zeeweg beheersen en ze werden zo de specerijenleverancier van Europa. Een korte tijd voor de Portugezen, verkende een grote Chinese expeditie onder leiding van Cheng Ho hetzelfde gebied en ook deze expeditie constateerde dat de Indische Oceaan in het zuiden niet afgesloten was. De expeditie had echter geen Chinese kolonisatie en handel tot gevolg.

In dezelfde periode dat de Portugezen naar het oosten zeilden, probeerde Spanje in het westen een nieuwe route naar Azië te vinden. Christoffel Columbus kwam in 1492, bij een poging Azië te bereiken, in het Caribisch gebied terecht en in 1520 zeilde Magelhan voor Spanje met vijf zeilschepen door de tussen Zuid-Amerika en Vuurland gelegen Straat Magelhan. Hij toonde daarmee aan dat er ook een westelijke route naar Indië was. Het was bovendien nog steeds mogelijk dat er een groot onbekend Zuidland bestond. Sommige cartografen gingen er zelfs vanuit dat Vuurland een noordelijke tip was van dat onbekende Zuidland.² Spanje onderwierp de lokale bevolking en vestigde in het pas ontdekte gebied kolonies. Net als de Portugezen deden zij ook hun best om ongelovigen tot het Rooms-katholieke geloof te bekeren. Beide volkeren werden dus bij hun ontdekkingsstochten vooral gedreven door geloofsijver, maar daarnaast speelden ook de, voor de Renaissance kenmerkende nieuwsgierigheid, persoonlijke roem en eventuele handelsmogelijkheden een rol.

De moderne atlas van Ortelius (1579) verbeeldde als eerste de nieuwe ontdekkingen en wijzigde daarmee het wereldbeeld.³ Mercator had tien jaar daarvoor op een inzetkaart op zijn wereldkaart het noorden nog als vier pooleilanden rondom een binnensee met rots weergegeven en dit beeld was dat vrijwel volledig op het Griekse mythologische beeld gebaseerd.⁴ Toch

2 Zie o.a de kaart van Hondius uit 1657.

3 Abraham Ortelius, 1579. *Theatrum Orbis Terrarum*. Maritiem Museum Rotterdam.

4 Gerard Mercator, 1569. Inzetkaart van het noordpoolgebied op een wereldkaart, Duisburg.

Hacquebord

ontstond er heel geleidelijk een meer realistisch beeld. Beide poolgebieden werden in de atlas van Ortelius nog vaag weergegeven. In het noorden was een land/zeeverdeling afgebeeld die iets had van de vier poollanden van Mercator (1569) en in het zuiden tekende Ortelius het grote, onbekende continent dat liep van Zuid-Amerika (Vuurland) via Zuid-Afrika naar Australië

Kaart van het noordpoolgebied vervaardigd door Gerard Mercator in 1569, Duisburg.

en Nieuw-Zeeland. Dit continent was meer op fantasie dan op werkelijke waarneming gebaseerd. De cartografen gingen er nog steeds vanuit dat er op het zuidelijk halfrond compensatie voor de grote noordelijke continenten noodzakelijk was. Het was de taak van de ontdekkingsreizigers om het beeld van de cartografen te verifiëren.

Nieuwe spelers

Portugal en Spanje waren er door hun reizen in geslaagd een groot handelsimperium op te zetten dat gebaseerd was op specerijen en zilver. Nadat ze vervolgens in 1494 in het Verdrag van Tordesillas samen de wereld hadden verdeeld verschenen er drie nieuwe spelers op het toneel: Engeland, Frankrijk en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Kooplieden in deze landen stuurden ook schepen op expeditie om onbekende landen en vaarroutes te zoeken. Nieuwe ontdekkingen bleven dan ook niet uit. In het begin van de zeventiende eeuw deden Nederlandse schippers nieuwe ontdekkingen in het zuiden. Lemaire en Schouten zeilden langs Kaap Hoorn en bewezen dat het Vuurland geen verbinding had met het onbekende Zuidland.⁵ Abel Tasman zeilde om Australië heen en toonde daarmee aan dat Australië niet tot het grote Zuidland behoorde. Hij ontdekte bovendien

5 W.A. Engelbrecht en P.J. van Herwerden ed., *De ontdekkingsreis van Jacob le Maire en Willem Cornelisz. Schouten in de jaren 1615-1617*. De Linschoten-Vereeniging XXIV (Den Haag 1945). W.A. Engelbrecht en P.J. van Herwerden ed., *Journalen, documenten en andere bescheiden*, De Linschoten-Vereeniging XXV (Den Haag 1945).

Tasmania en de westkust van Nieuw-Zeeland dat hij wel veronderstelde een uitloper van het zuidelijke continent te zijn.⁶ Hij liet er een tinnen bord achter met het wapen van de Staten Generaal en claimde het gebied daarmee voor de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het nieuw ontdekte gebied leek aanvankelijk niet van groot belang en dus richtten de ontdekkingsreizigers zich liever op de Aziatische landen.

Ondertussen richtten de West-Europese vorsten en kooplieden de blik op het noorden. Men zocht naar een noordelijke doorvaart naar China en Japan omdat de zuidelijke route nog stevig in handen was van Portugal en Spanje. De kaartbeelden van Ortelius en Mercator stimuleerden het zoeken naar een noordelijke route. Beide cartografen gaven doorgaande vaarroutes aan. De Amsterdamse theoloog en cartograaf Petrus Plancius was er op basis van die kaarten zo vast van overtuigd dat er in het noorden een scheepvaartroute naar Azië moest zijn dat hij in 1594-1597 een drietal expedities met Willem Barentsz als stuurman naar het noorden organiseerde.⁷ De Engelsen hadden daarvoor al diverse vergeefse pogingen gedaan zowel in het noordwesten als in het noordoosten een doorvaart te vinden en de Nederlander Olivier Brunel was er in 1584 evenmin in geslaagd ten noorden van Rusland en Siberië een scheepvaartroute naar Azië te vinden. Wel hadden deze pogingen een langdurige, lucratieve handel met Archangel in het noorden van Rusland tot gevolg.⁸

Met financiële steun van de Staten van Zeeland en Holland en kooplieden uit die gewesten en met instructies van de Staten-Generaal werden drie expedities naar het noorden gestuurd, waarvan de laatste in 1596 leidde tot de ontdekking van Bereneiland en Spitsbergen. Op beide plaatsen werd het wapen van de Staten Generaal achtergelaten waarmee de gebieden in feite geclaimd werden. Het ging hierbij echter niet om een territoriale claim maar meer om het economische recht op het gebied. Op basis van het Generaal Octrooi had de ontdekker immers het recht om met uitsluiting van anderen het gebied te mogen exploiteren. Toen het poolijs hen ten noorden van Spitsbergen op 80° NB stuitte in hun pogingen een noordelijke doorgang te vinden, besloten Barentsz en Heemskerck het nog eens oostelijker en boven

6 R. Posthumus Meyjes ed., *De reizen van Abel Janszoon Tasman en Franchoyts Joacobszoon Visscher, ter nadere ontdekking van het Zuidland (Australië) in 1642-1644*. 1919. De Linschoten-Vereeniging XCVIII (Den Haag 1919).

7 Wereldkaart van Petrus Plancius uit 1594, Universiteits bibliotheek, Universiteit Amsterdam.

8 T.S. Jansma, 'Olivier Brunel te Dordrecht: de Noordoostelijke doorvaart en het West-Europees-Russisch contact in de zestiende eeuw', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 59 (1946) 337-362.

Hacquebord

Nova Zembla langs te proberen. Hun metgezel Jacob Cornelisz Rijp echter zette de verkenning van Spitsbergen voort. Barentsz en Heemskerck waren al eerder bij Nova Zembla geweest maar toen was het vanwege het ijs niet gelukt om in het noorden in de Karazee te komen. Het lukte ditmaal wel de noordkaap van Nova Zembla te ronden, maar in de Karazee kwam het schip muurvast in het ijs te zitten. De zeelieden waren daarom gedwongen te overwinteren in een huis dat ze van drijfhout en planken van het schip op de kust van Nova Zembla bouwden. Ze woonden van oktober 1596 tot juni 1597 in dat huis en slaagden er zo in de poolwinter te overleven. Het was de eerste keer dat Europeanen zo noordelijk overwinterden. Deze succesvolle actie en de behouden terugkeer van een groot deel van de bemanning heeft de derde reis beroemd gemaakt. Willem Barentsz en enkele andere bemanningsleden overleefden de tocht niet. De rest van de overwinteraars kwam op 30 augustus 1597 in Kola aan. Daar troffen ze Jacob Cornelisz Rijp die in 1597 naar hen op zoek was gegaan. Met hem reisden ze terug naar Amsterdam. Het dagboek van de overwintering van één van de bemanningsleden, Gerrit de Veer, werd spoedig gepubliceerd en werd weldra een bestseller.⁹

Deze ontdekkingstocht heeft het kaartbeeld van het noordpoolgebied ingrijpend veranderd. De Willem Barentsz-poolkaart toont een open ijszee met Bereneiland, de westkust van Spitsbergen en een groot deel van de west- en noordkust van Nova Zembla. Bovendien toont de kaart afbeeldingen van walvissen.¹⁰

In het begin van de zeventiende eeuw werden zowel door de Engelsen als de Nederlanders nog meer ontdekkingsreizen in het noorden ondernomen, maar zonder veel resultaat. Naast nieuwe geografische ontdekkingen hebben deze reizen een tweehonderd jaar durende walvisvaart tot gevolg gehad in het noorden.¹¹

De noordwestpassage

De Fransen en vooral de Engelsen bleven ook de volgende decennia zoeken naar de noordwestelijke doorvaart waardoor steeds meer stukken van de

9 Gerrit de Veer, *Waerachtighe Beschryvinghe van drie seylagien ter werelt noyt soo vreemt ghehoort* (Amsterdam 1598).

10 L. Hacquebord en P. van Leunen ed. *400 jaar Willem Barentsz* (Harlingen 1996).

11 L. Hacquebord, *Smeerenburg. Het verblijf van Nederlandse walvisvaarders op de westkust van Spitsbergen in de zeventiende eeuw* (Amsterdam en Groningen 1984).

oostelijke kust van het tegenwoordige Canada op de Europese kaarten verscheen: Baffin Island, Straat Davis, Hudson Bay, Baffin Bay, etcetera. In de negentiende eeuw verkende de Engelsman John Franklin vanuit de handelsposten van de Hudson Bay Company grote stukken van de arctische kust van Canada. Hij volgde de Mackenzie River en kwam zo over land bij de noordkust van Canada.

In 1845 had hij de leiding van een groots opgezette Britse expeditie die de noordwestelijke doorvaart via de Arctische wateren moest zoeken. De expeditie bestond uit twee schepen, de *Terror* en de *Erebus* en honderdnegentwintig man. De expeditie verdween volledig van de aardbodem. Op aandrang van Franklin's vrouw, Lady Jane Franklin, en gestimuleerd door een 20.000 pond beloning uitgelooft door de Britse Admiraliteit, kwam vanaf 1847 een gigantische reddingsoperatie op gang.¹² De daarop volgende tien jaar waren meer dan veertig schepen op zoek naar de verdwenen expeditie. Een groot deel van het noorden van Canada werd daardoor in kaart gebracht maar het verhaal van de verdwenen expeditie werd maar moeilijk duidelijk. Dr John Rae, de zeer ervaren arts en ontdekkingsreiziger van de Hudson Bay Company kwam via de eskimo's nog het dichtst bij de waarheid, maar zijn verhaal over een dramatische terugtocht waarbij de deelnemers zich overgaven aan kannibalisme werd door de Britse Admiraliteit niet geloofd.¹³

Uiteindelijk duurde het tot in de twintigste eeuw voordat Roald Amundsen met de *Gjoa* als eerste de noordwestelijke doorvaart bezielde. Gebruikmakend van eskimo-technieken slaagde Amundsen erin twee jaar in het poolgebied te verblijven voordat hij met zijn mannen naar het westen zeilde om de doorvaart compleet te maken.¹⁴ Ondanks de veranderende klimatologische omstandigheden is het ook tegenwoordig nog vrij ingewikkeld om de noordwestpassage te bevaren.

De noordoostpassage

Ook de andere doorvaart werd geleidelijk ontdekt. In de achttiende eeuw werd onder tsaar Peter de Grote steeds meer van Siberië bekend. In 1724

12 Frank Rasky, *Explorers of the North. The North Pole or Bust* (Toronto 1977).

13 Ken McGoogan, *Fatal Passage. The Untold Story of John Rae, the Arctic Adventurer Who Discovered the Fate of Franklin* (Toronto 2001).

14 Pierre Berton, *The Arctic Grail. The quest for the North West Passage and the North Pole. 1818-1909* (New York 1988).

Hacquebord

vertrok in zijn opdracht een expeditie vanuit Kamtsjatka in het oosten van Siberië, naar het noorden om de zeeën en kusten in het noorden van de Pacifische Oceaan te verkennen. De expeditie stond onder leiding van de Deen Vitus Bering. Ze ontdekten een zeestraat tussen Azië en Amerika die ze naar hun leider Beringstraat noemden. Een aantal jaren later verkenden ze de zuidkust van Alaska hetgeen uiteindelijk leidde tot de vestiging van enkele Russische kolonies aldaar. Keizerin Anna, die Peter de Grote opvolgde, had dezelfde expansiedrift als haar voorganger. Ze liet de mogelijkheid van een zeilroute ten noorden van Siberië onderzoeken. Ze pakte dat groots aan; stuurde vijf expedities op pad waarbij duizenden mensen werden ingezet om de in sectoren verdeelde Siberische noordkust te verkennen. Tien jaar lang werd onder de naam de ‘Grote Arctische Expeditie’ 5000 km noordkust van Siberië verkend maar het duurde nog tot 1878 eer de gehele route bezeild zal worden.

Die eer komt de Zweed Adolf Erik Nordenskjöld toe. Hij vertrok op 4 juli 1878 met twee schepen uit Göteborg om ten noorden van Siberië naar Azië en Japan te zeilen. Nordenskjöld had al expedities ondernomen naar Groenland, Spitsbergen en Noord-Rusland. Hij was ervaren en wist wat hem te wachten stond. Nordenskjöld slaagde erin de Zweedse koning en twee zakenlieden Dickson en Sibiriakov voor de expeditie te interesseren. De beide schepen, *Vega* en *Lena* slaagden er in Kaap Tsjeljoeskin te passeren. Ze bleven bij elkaar tot de monding van de Lena. De *Lena* zeilde de grote Siberische rivier op tot diep in Siberië. De *Vega* zeilde door in oostelijke richting waar het schip vlak voor de Beringstraat in het pakijs kwam waardoor de bemanning toch nog moest overwinteren. Het volgende jaar kwam de *Vega* weer los en vervolgde het schip zijn reis door de Beringstraat. Op 2 september 1879 arriveerde het onder grote belangstelling en enthousiasme in Yokohama. De noordoostpassage was bijna driehonderd jaar na de reis van Barentsz eindelijk bezeild. Nordenskjöld was een held en werd overal feestelijk binnengehaald. De aankomstdag in Stockholm, 24 april 1880, werd door de koning uitgeroepen tot nationale feestdag.

Naar de pool

Hoe belangrijk de zoektochten naar de noordwest- en noordoostpassage ook waren, ze lieten de eigenlijke Noordpool ongemoeid. Het was nog steeds onduidelijk of er land in het noorden lag of niet. Het concept van de vier poollanden van Gerard Mercator was nog steeds mogelijk. In de tweede

helft van de negentiende eeuw had de Duitser August Petermann nog een kaart getekend waarbij Groenland over de Noordpool was doorgetrokken naar Wrangel.¹⁵ De Arctische Oceaan was nog steeds onverkend en er was ten noorden van Groenland nog van alles mogelijk. De belangstelling van de ontdekkingsreizigers verplaatste zich daarom naar het noordelijkste deel van Arctica.

De grootste New Yorkse *penny paper* de *New York Herald* was uit op sensationeel nieuws en huurde daarom het schip de *Jeanette* dat naar de zee ten noorden van de Beringstraat zeilde om het laatste geheim van de Noordpool te onthullen. De expeditie werd een grote mislukking, het schip ging verloren en bijna de gehele bemanning kwam om. Enkele wrakstukken van de *Jeanette* werden door eskimo's op de zuidwestkust van Groenland aangetroffen en deze informatie kwam bij de Noorse wetenschapper Fridjof Nansen terecht. De wrakstukken brachten hem op het idee dat er een *transpolar drift* over de pool moest lopen die de wrakstukken van de *Jeanette* van Siberië naar Groenland had gebracht. Nansen wilde uitzoeken of zijn idee klopte en liet daarom een speciaal schip bouwen dat in het ijs kon zeilen. Dit schip dat hij *Fram* noemde, volgde vanaf de Nieuw Siberische Eilanden naar Groenland inderdaad min of meer de route die Nansen had uitgestippeld. Alleen kwam de *Fram* niet over de Noordpool. Halverwege deed Nansen daarom samen met zijn collega Hjalmar Johanssen een poging om vanaf het schip naar de Noordpool te gaan. Ze kwamen iets verder dan 86° NB maar moesten toen terugkeren, omdat het passeren van de hoge drukruggen in het ijs hen veel tijd hadden gekost waardoor het te laat in het seizoen was geworden. Ondanks het open water in het pakijts slaagden ze er in op Frans Jozefland te komen, waar ze de winter wisten te overleven. Het volgende jaar (1896) probeerden Nansen en Johanssen op Spitsbergen te komen, waar ze in contact met een Noorse pelsjager hoopten te komen die hen mee zou nemen naar Noorwegen. Het was al niet meer nodig want ze ontmoetten op een van de eilanden van Frans Jozefland de Engelsman Frederick Jackson die hen aan boord van zijn schip de *Windward* meenam en hen naar Vardø in Noord-Noorwegen zeilde.

De *Fram* was intussen onder leiding van Otto Sverdrup tussen Groenland en Spitsbergen uit het pakijts gekomen waarin het drie jaar zonder nadelige

15 Petermanns *realitätsferner Routenplan für die Deutsche Nordpolar Expedition 1869*, afgebeeld in Reinhard Hoheisel-Huxmann, *Die Zweite Deutsche Nordpolar-Expedition 1869-1870*, 14-33. *125 Jahre deutsche Polarforschung* (Bremerhaven 1994).

Hacquebord

gevolgen had vastgezet. De expeditie zeilde naar Tromsø waar de hereniging met Nansen en Johanssen plaatsvond.

In de daarop volgende jaren hebben andere vermetele jonge mannen van allerlei nationaliteiten op zoek naar eeuwige roem, op meerdere manieren geprobeerd de Noordpool te bereiken. Roem, ambitie en avontuur waren de drijfveren van deze mannen. Ze wilden zich om de meest uiteenlopende redenen onderscheiden en dachten dat het beste te doen door een tocht naar de Noordpool te ondernemen. Salomon Andrée, een Zweedse ingenieur, de jonge Italiaanse prins Luigi-Amadeo en een van zijn officieren Umberto Cagni gingen zo ieder op eigen wijze op zoek naar de pool. Salomon Andrée probeerde met een hete luchtballon de pool te bereiken maar hij en zijn reisgenoten kwamen op het ijs van de poolkap terecht en werden pas drieëndertig jaar later in de zomer van 1930 dood teruggevonden op Kvitøya, een klein eilandje ten oosten van Spitsbergen.¹⁶ Luigi-Amadeo ging in 1899 met een schip naar Frans-Jozefland waar hij overwinterde op Rudolfeiland. Hij verloor tijdens de overwintering twee vingers en besloot af te zien van een tocht naar de Noordpool. Umberto Cagni ondernam met twee metgezellen wel een poging de Noordpool te bereiken. Ze kwamen net iets noordelijker dan Nansen maar overleefden de tocht niet.¹⁷

De strijd om de Noordpool

In de tweede helft van de negentiende eeuw zijn door de expedities die op zoek waren naar Franklin grote delen van de Canadese noordkust in kaart gebracht. Deze nieuwe geografische kennis en de tweede wetenschappelijke revolutie stimuleerde de wetenschappelijke belangstelling voor het Noordpoolgebied. Talrijke expedities werden naar het noorden ondernomen en toen Roald Amundsen in 1905 de noordwestpassage vond, bleef op het Amerikaanse continent alleen de Noordpool nog over om te ontdekken. Rond de eeuwwisseling ontstond in Amerika vrij plotseling belangstelling voor de Noordpool. Die interesse was door de opkomst van de *pennypapers* vooral op sensatie gericht. Robert Edwin Peary en Frederick Cook waren de spelers. Zij kwamen beide op het idee om als eerste Amerikaan naar de Noordpool te gaan. Na een aanvankelijke samenwerking, waarbij Cook in 1891 deelnam aan Peary's eerste Groenland-expeditie, ontstond een race

16 S.A.Andree, Nils Strindberg en Knut Fraenkel, *Met de Adelaar naar de pool* (Amsterdam 1930).

17 Susan Barr ed., *Franz Josef Land. Polarhåndbok no 8* (Oslo 1995).

naar de Noordpool die na de race uitmondde in een bittere, door de kranten breed uitgemeten strijd wie als eerste op de Noordpool was geweest.¹⁸

Robert Edwin Peary begon zijn carrière als civiel ingenieur in Nicaragua. Hij verkende daar de route van een eventueel aan te leggen kanaal. Hij moest zich daar een weg banen door de jungle en leerde er om te gaan met moeilijke omstandigheden. Hij had ook niet een speciale voorliefde voor het noordpoolgebied, maar gedreven door een enorme geldingsdrang ondernam Robert Edwin Peary de jaren na zijn Nicaragua-avontuur maar liefst acht expedities naar Canada, Groenland en uiteindelijk de Noordpool. Het was heel duidelijk Peary's intentie om als eerste Amerikaan op de Noordpool te staan. Zijn overtuiging dat de ontdekker van de Noordpool evenveel roem zou krijgen als Christoffel Columbus was zijn grootste drijfveer, zo blijkt uit zijn bewaard gebleven aantekeningen.¹⁹ Tijdens de voorbereidende expedities in Canada en Groenland leerde hij veel overlevingstechnieken van de eskimo's, waar hij tijdens zijn eigenlijke tocht naar de Noordpool dankbaar gebruik van maakte. Dankzij de belangstelling van invloedrijke en vermogende mensen die waren verzameld in de Peary Arctic Club²⁰ kon Peary in 1908-1909 de grootste en best uitgeruste expeditie ooit naar de Noordpool organiseren. De leden van deze club financierden niet alleen Peary's activiteiten, maar behartigden ook zijn publiciteit en wisten zelfs te bewerkstelligen dat Peary's werkgever, de US Marine, hem tijdens de expeditie betaald verlof gaf. Aanvankelijk was er geen overheidssteun voor de activiteiten van Peary maar dat veranderde toen Theodore Roosevelt president van de Verenigde Staten werd. Peary werd door hem gesteund omdat Roosevelt in Peary veel eigenschappen van de Amerikaanse held herkende: hard werken, doorzettingsvermogen, vaderlandsliefde en onverzettelikheden. Volgens Wally Herbert zag Roosevelt veel van zichzelf in Peary.²¹

Toen Frederick Cook in 1891 als arts deelnam aan de eerste Groenland expeditie van Peary was hij geïnfecteerd geraakt met het poolvirus. In 1893 keerde hij al terug naar Groenland en in 1894 organiseerde hij de Miranda-expeditie naar Groenland. Ook hij deed op deze manier

18 David Mountfield, *A History of Polar Exploration*. (Londen, New York, Sydney en Toronto 1974) 164-165.

19 Bertrand Imbert, *De ontdekking van de poolstreken* (Houten 1993) 70.

20 De Peary Arctic Club was de voorloper van de thans nog bestaande New Yorkse Explorersclub.

21 Wally Herbert, *The Noose of Laurels: Robert Peary and the Race to the North Pole* (New York 1989) 152.

Hacquebord

veel Arctische ervaring op. In 1897-1899 nam hij deel aan de Belgische Antarctica-Expeditie. Tijdens die expeditie overwinterde hij aan boord van de *Belgica* met Roald Amundsen en verschillende andere ontdekkingsreizigers. Het was de eerste overwintering in het zuidpoolgebied. Terug uit Antarctica nam hij opnieuw deel aan expedities naar het noorden. In 1906 beweerde hij als eerste de Mount McKinley in Alaska te hebben beklommen. Iets waaraan toen door sommige mensen al werd getwijfeld.²²

Cook's Noordpool-expeditie werd gefinancierd door John Bradley, een rijke Amerikaan met belangstelling voor jacht op groot wild in het noordpoolgebied. Cook overwinterde in 1907-1908 in het noorden en hij vertrok op 19 februari 1908 richting Noordpool waar hij volgens zijn zeggen op 21 april aankwam. Eskimo's die bij hem waren beweerden echter dat hij nooit uit het zicht van de kust is geweest. Als dit waar is, is een ontdekking van de Noordpool door Cook wel heel onwaarschijnlijk.²³ Op de terugreis werd hij door slecht weer overvallen en moest hij nogmaals overwinteren. Dit maal in een grot op Axel Heiberg Land. Deze overwintering met minimale middelen was een prestatie op zichzelf. In april het volgende jaar kwam Cook weer op de basis terug.²⁴

Net als Cook ging Peary voor eigen roem naar het noorden. Hij wilde koste wat kost de eerste zijn die Amerikaanse vlag op de Noordpool zou zetten. In augustus 1908 kwam hij met zijn schip de *Roosevelt* in de Lincoln Zee aan. Hij overwinterde op Kaap Sheridan waar hij zijn tocht minutieus voorbereidde. In februari 1909 vertrok hij naar Kaap Columbia en op 1 maart vertrok hij in noordelijke richting naar de pool. Op 87° 46' NB verliet

Robert Edwin Peary op de Noordpool 21 april 1908.
Bron: Robert E. Peary, *De Noordpool ontdekt* (Haarlem 1910).

22 Mountfield, *A History of Polar Exploration*, 160.

23 Imbert, *De ontdekking van de poolstreken*, 71.

24 Frederick Cook, *My Attainment of the Pole* (New York 1911).

Cartoon van de strijd van Frederik Cook en Robert Peary om de Noordpool.

kapitein Barlett de groep om terug te keren naar het schip.²⁵ Peary trok met een kleine groep verder noordwaarts. Op 6 april 1909 was het dan eindelijk zover. Samen met Matthew Henson en vier eskimo's bereikte Peary naar eigen zeggen op 27 dagmarsen ten noorden van Kaap Columbia de Noordpool. Ze plaatsten de Amerikaans vlag en gingen onmiddellijk terug. Op 27 april kwam hij weer aan boord van de *Roosevelt*. Op 5 september telegrafeerde hij in Indian Harbor naar New York 'Stars and stripes nailed to the North Pole, Peary' Vijf dagen eerder was bij de redactie van de *New York Herald* een bericht van

Frederick Cook binnengekomen waarin hij beweerde reeds op 21 april 1908 op de Noordpool te zijn geweest. Hij was op de terugweg door slecht weer overvallen. Hij moest daarom in het hoge noorden overwinteren en kon daarom niet hetzelfde jaar nog een bericht sturen. De meeste lezers van de *New York Herald* geloofden het verhaal van Cook. De Amerikanen waren de ontdekking van de Noordpool al aan het vieren en hun held was Cook en niet Peary.

De kranten brachten het sensationele nieuws, waarbij de *New York Herald* Cook steunde en de *New York Times* Peary, die ook steun kreeg van de *National Geographic Society*. Toch keerde het tij want steeds vaker kwamen verhalen over Cook naar buiten waarin getwijfeld werd aan zijn oprechtheid. Peary won uiteindelijk. Het Congres riep hem officieel uit tot ontdekker van de Noordpool. Cook's verhaal werd door de meeste Congresleden niet geloofd en momenteel wordt er ook getwijfeld aan het verhaal van Robert Peary. Hij zou vanaf 87°46' in minder dan een week de Noordpool hebben bereikt en dat wordt door ervaringsdeskundigen voor onmogelijk gehouden.²⁶ De enorme druk van de pers en de publieke

25 Robert E. Peary, *De Noordpool Ontdekt* (Haarlem 1910) 219.

26 Peary, *De Noordpool Ontdekt*, 243.

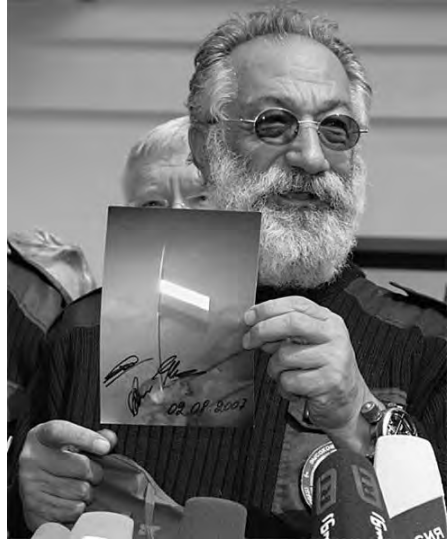
Hacquebord

opinie heeft beide er kennelijk toe gedreven de waarheid in hun voordeel bij te stellen.

Als geen van beide op de eigenlijke Noordpool heeft gestaan dan is, bijna zestig jaar later, de onbekende Amerikaan Ralph Plaisted op 20 april 1968 de eerste mens op de Noordpool geweest. Snel na hem, nog hetzelfde jaar belandde de Britse Trans Polar Expeditie onder leiding van Wally Herbert op het noordelijke uiteinde van de aarde.²⁷ Inmiddels zijn er al zoveel mensen op de Noordpool geweest dat je je daar niet meer mee onderscheidt. Toch proberen nog steeds mensen naar de Noordpool te gaan om dezelfde onverzettelijkheid en hetzelfde doorzettingsvermogen als Peary te tonen.

Zo zijn de motieven om naar de uiteinden van de aarde te gaan in de loop der eeuwen veranderd van nieuwsgierigheid, geloofsijver, exploitatie van natuurlijke hulpbronnen, handel en uitbreiding van nationaal territorium naar individuele ambitie, roem en geldingsdrang.

Even leek het erop dat de plaatsing van de Russische vlag op de bodem van de Arctische Oceaan onder de Noordpool op 28 juli 2007 alleen met uitbreiding van het Russisch nationaal territorium (EEZ) en exploitatie van natuurlijke hulpbronnen te maken had, maar spoedig bleek dat ook hier sprake was van een door ambitie, roem en geldingsdrang gedreven individuele actie van een Zweedse miljonair.²⁸

Artur Chilingarov, leider van de Russische expeditie naar Noordpool op de zeebodem van de Arctische Oceaan.

27 Herbert, *The nose of laurels*.

28 De hele expeditie werd betaald door de Zweedse miljonair Frederic Paulsen die zijn fortuin in de farmaceutische industrie en de handel in Russisch onroerend goed had verdiend.